

likovna umjet nost u turisti čkoj urbani zaciji

grgo gamulin

Trebalo bi vjerojatno staviti ovom osvrtu naslov: u urbanizaciji uopće, ali toliko smo opsjednuti tim suvremenim fenomenom putovanja i svojih dvostrukih i mnogostrukih boravišta, da nam se i ova konvencionalna i, zapravo, ružna riječ nameće na svakom koraku.

A riječ je ovdje o našoj obali, koja mijenja i svoj način života i njegova vanjska očitovanja; pa tako i očitovanja umjetnosti. Jadransku magistralu, sva turistička naselja, i sva proširenja starih gradskih jezgri zamislili smo dosada bez umjetničkih spomenika. Nigdje ničega. Hortikultura je u ovom našem »pragmatizmu« bila velika šansa Jadranske magistrale, a tek likovni spomenici uz nju?

To je zacijelo poseban problem unutar ovoga koji je istaknut u naslovu, a koji je, uz arhitekturu i urbanizam (u užem smislu riječi), cijelo jedno poglavlje naše suvremenosti, neispitano još čak ni u svojim osnovnim tezama. Jedva da imamo neke predodžbe o pitanju što bi zapravo trebalo podizati uz našu obalu, kakve spomenike, »parkove skulpture« (pojam ovdje zacijelo neadekvatan), galerije; a možda ni te blijeđe predodžbe nemamo. Sve se dosada odvijalo u »prizemnoj razini« neposrednih interesa i oskudice, i improvizacija koje su tu i tamo nešto naslutile iz golemog mnoštva mogućnosti što nam ih pruža ova obala, razvedena i raznolika, i u biti još jedva dirnuta.

Na toj obali izrasli su polaganim rastom kroz stoljeća naši gradovi, sela i naselja, katedrale, zvonici, poneka palača s portalom i biforama, samostani s klaustrima i s bibliotekama. Što treba da izraste danas?

Makar samo u našoj imaginaciji ili u nekom programu, ako već ne i u realnosti naše »komunalne empirije«, ovisne o slučajnim faktorima i okolnostima koje se nađu ili ne nađu, o sredstvima i o osjetljivosti, o strukturi i o kulturi nekih mo-

mentanih samoupravnih formacija, ili čak pojedinaca. O njima su i dosada ovisila sva naša iskustva, pozitivna i negativna.

Primjeri? — Jedan veliki primjer koji smo naslijedili: legacija Ivana Meštrovića na Marjanu, ljetnikovac i kaštelet (uz njegove spomenike u gradu) — što je pored toga naše stoljeće ostavilo budućnosti? — Naravno, to je izvanredan slučaj, djelo jednoga velikog kipara; ali zar naše komune i »teritorijalno-političke zajednice« nisu u svome kolektivnom naporu (i kolektivnoj svijesti) bile kadre zamisliti nešto slično?

Kao da je zaista riječ upravo o problemu te kolektivne ili, barem, »komunalne« svijesti, jer posve je nevjerojatno da se već iz »komercijalnih« (turističkih) motiva ne bi mogle sagledati »prednosti« nekih zamisli i pothvata, i organizirati na ovoj obali čvorišta i »punktovi« koji bi njenu umjetničku prošlost produljili u naše vrijeme i preko nje? Unutar tih mogućnosti muzeji i galerije su samo jedan oblik, a i njega nismo znali strukturirati.

U samom središtu obale od dva arheološka muzeja jedan je još uvijek magaziniran, bez zgrade, a drugi vegetira u svom »austrijskom vidu«; uz njega i Salona. Rast ostalih ustanova zakočen je, i jedino je arheološka restauracija podruma Dioklecijanove palače označila novu razinu arheološke prezentacije i turističke »upotrebe«. Muzej u Puli je u teškoj situaciji zbog zgrade; onaj u Zadru također, ali je jedini, u svom provizoriju, bio kadar ostvariti efikasnu i suvremenu muzeološku kvalitetu. Ali kao primjer neuspjeha u Zadru na našoj savjesti leži neostvareni »Muzej sv. Marije«, koji je u toj našoj muzeološkoj historiji postao miljokaz i mjerilo naše zrelosti: na planu ne samo kulturne svijesti, nego i »rekonkviste« koja nas je, već iz čisto pragmatističkih razloga, morala pokrenuti na akciju i u nekim drugim regijama obale. Bilo je to u prvom

redu mjerodavno za Istru, gdje smo Pulu ostavili bez galerije i bez »likovnog« života uopće.

Samo, kad smo već dodirnuli pitanje tih galerija moderne umjetnosti, čini mi se da još nigdje, u nekom forumu, službenom ili neslužbenom, nismo u načelu razradili problem: što bi u našoj nekoj regiji (unutar turističkog interesa i izvan njega) trebalo da znači pojam jedne »moderne galerije«, i s kakvom bi je funkcijom trebalo uključiti u tok te nove urbanizacije? A imali smo čak dva modela: Modernu galeriju u Rijeci, pokrenutu kao središte likovnog života od B. Vižintina, i onu u Dubrovniku, na čijem je suvremenom strukturiranju radio J. Vrančić, i da smo na nekoj regionalnoj ili republičkoj razini, makar u nekom improviziranom »tijelu«, razmotrili iskustva, možda smo mogli utvrditi i prednosti i nedostatke, unutrašnju strukturu (pitanja evidencije, biblioteke, sistema predavanja i didaktičkih instrumenata), a time i funkciju. Može li se ona svesti na nabavu umjetničkih djela i na priređivanje izložbi? Može li takva galerija, kao žarište umjetničkog života u regiji ili mikroregiji, postojati bez istraživačkog rada, makar samo u recentnim razdobljima naše kulturne prošlosti?

Sve su naše galerije u tom pogledu zakazale. Kao da nije bilo neke »organizirane svijesti« koja bi ih strukturirala, a neke posljedice komunalnog sistema i samoupravljanja nismo znali kompenzirati čak ni formalnim dogovorom. I najvitalnije inicijative znale su se nasukati na kakvoj ravnodušnosti ili neimaštini, ili čak na niskoj razini sredine. Je li onda čudo što se u nekim sredinama nisu pravo ni razvile: ni u Zadru ni u Splitu galerije nisu postale žarišta umjetničkog života, a u Šibeniku su samoupravna općenita tijela čak ignorirala sve inicijative koje su došle sa strane.

Zašto je to potrebno naglasiti? Ne samo zato što zbog tog ignoriranja

dolazi do čitavog »lančanog niza« atrofija (u likovnom, kulturnom itd. životu), nego se i sama struktura (i funkcija) zavičajnog muzeja mijenja i atrofira. Obraćen isključivo prošlosti, »zavičajni muzej« gubi mogućnost obogaćenja i širenja, a i njegova »aktuelna« djelatnost svodi se na »stalni postav«. Iz te slijepe ulice maloga lokalnog historijskog zakutka ima za zavičajne i gradske muzeje samo jedan izlaz: osnovati zbirku moderne umjetnosti i razviti je kao samostalan i vitalni dio.

To se nije dogodilo u Šibeniku, a posljedice su nesagledive: teško da u Hrvatskoj postoji grad takve veličine bez ikakva likovnog života, bez izložaba i bez umjetničke kulture; i to još na obali mora, u podneblju drevne tradicije. Ali u Zadru smo galeriju imali, grad je u ovom slučaju još veći i dinamičniji, sa mnogo kulturnih ustanova, a »likovnog života« također nema. Ima li neko mjesto ili neka ličnost u tim gradovima, koja bi se zbog toga zabrinula i pokušala pronaći uzroke takvog stanja?

Često obilazimo oko rješenja, ili čak oko samog problema, kao oko »vrucice kaš«, a sve je zapravo na otvorenom dlanu. Obziri i familijarnost redovno uvriježena unutar »gradskih mira« godinama onemogućuje rješenje, pa i sam njegov početak. Tu lokalnu i kvazikamparniističku politiku intra moenias mi smo ponekad bili čak spremni identificirati s nekim kvazidemokratskim očitovanjima odviše jednostavno shvaćenog »komunalnog sistema«, i stagnacija je bila neminovna. Ako sticajem okolnosti ili nekim slučajem »unutar zidova« nije došlo do neke »intelektualne vertikale«, bilo da se javila neka ličnost, bilo da su se ljudi u kakvu forumu »dosjetili jadu« i razvili jaču kulturnu osjetljivost, izvana nikakva inicijativa više nije imala većeg značenja. Godine su prolazile, a zamišljeni Muzej stare umjetnosti (Sv. Marije) u Zadru ostao je zaista samo »u mislim«, galerija u Šibeniku nije ni do tog stadija do-

šla, a staru pinakoteku u Dubrovniku gradski oci osjećaju već godinama samo kao neku malu sekantu, ako je uopće osjećaju. Što ih to još smeta u njihovim mnogim brigama i komunalnoj neimaštini? Srećom, za misao o »skulpturi na otvorenom« (u Umjetničkoj galeriji) i ne znaju, a ona se ostvaruje olovnim koracima, bez njih i mimo njih, uz malu i neefikasnu pomoć Sekretarijata za prosvjetu i kulturu u Zagrebu, već nekoliko godina. (Uopće, taj pojam naših komunalnih »patres conscripti« u vezi s pitanjima kulture ostao je do danas bolno mjesto naše opće kulturne politike, a naša opsjednutost i samozadovoljstvo generalizacijama nije nam dopustilo da u tkivu komune zamislimo »instrumentek« koji bi uistinu vodili politiku tih »perifernih« sektora. Zbornice su naših starih gimnazija atrofirale potisnute posve u stranu od kulturnih zbivanja, a čak su i fakulteti u Rijeci, Zadru i Splitu ostali ravnodušni prema tim oblastima koje ne ulaze u njihov vidokrug. Toj atomizaciji interesa naša »socijalna psihologija« nije obratila svoju visoku pažnju.)

Samo, problem »skulpture na otvorenom«, ili kako da već nazovemo tu antologiju zamišljenu na širokim terasama, u dvorištu i u vrtu galerijske zgrade u Dubrovniku, takvog je značenja da zaista prelazi »gradske mire« i postaje (slično Meštrovićevu kompleksu na splitskom Marjanu) izuzetan primjer i uzor za »ustanove« ili jezgre likovne umjetnosti usred te nove obalne urbanizacije; a ustručavam se ponovo spomenuti adjektiv: »turističke«, zato što se užasavam i od pomisli da nam je taj i takav turizam ubuduće dosuđen kao naša povijesna sudbina. Po toj obali staroj i djevičanskoj (ujedno) trebalo bi zapravo takve komplekse razasuti ne prema »zakonima« turističke atrakcije, nego prema nekom drugačijem smislu. Kojem? Društvenih i kulturnih potreba ili, možda, urbanističke kreacije? — To nas pitanje zacijelo dovodi u zabunu,

156

ali ako tu, po svoj prilici, nije riječ o nekim polariziranim kriterijima (a potrebe su ionako uvjetovane i uvijek nanovo stimulirane stvorenim situacijama), čini mi se da bi urbanistička vizija zasnovana na podacima stvarnih kretanja i nošena javnim mnijenjem morala biti odlučna.

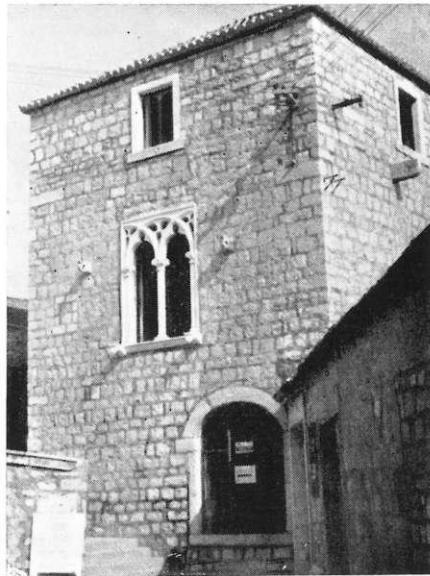
*

Vraćajući se od tih odviše općih razmatranja na tri konkretna primjera, bit će možda instruktivno sagledati njihove motivacije i vrlo različite sudbine.

To su tri primjera u tri relativno mala mjesta: u Korčuli, Hvaru i u Bolu na Braču.

Prije desetak godina osnovan je Muzej grada Korčule: nešto arheologije, nešto etnologije i nešto — brodogradnje... Zatim je sve stalo i zastalo na »stalnom postavu«, bez stvarnoga muzejskog i izložbenog života, i bez mogućnosti proširenja. Zašto? Upravo zato jer nije došlo (u kraju kipara Frana Kršinića i Ive Lozice!) do osnivanja zbirke moderne umjetnosti ili bar skulpture. To je klasičan primjer vegetiranja jednoga malog gradskog muzeja. Sa nešto malo »vizije« i upornosti moglo se ipak tom muzeju i tom starom gradu udahnuti dah suvremenog likovnog života i, recimo, nastaviti tradiciju.

Drugačije je bilo u Hvaru. Prije desetak godina osnovana je u tom gradu Umjetnička zbirka, iznad Arsenala, tik do starog kazališta, u prekrasnom ambijentu. Inicijativom dvojice građana, ali na odlučnu pomoć izvana, osnovana je, i to čak s dobrom jezgrom koja je mogla rasti da je bilo imalo razumijevanja. Ali razumijevanja nije bilo, čak ni od nezainteresiranog ugostiteljstva, i zbirka je stagnirala. Već godinama nije nabavljena nijedna slika, premda su drugačije orijentirane inicijative u međuvremenu osnovale cio niz ustanova: arhiv, arheološku zbirku, etnološku zbirku u Starom gradu... Ali cije-

la ta starodrevna komuna nije smogla ni najosnovniju osjetljivost za ovu ustanovu nesumnjivo turističkog značenja. Kakav je to znak? To, naravno, nije znak neke specifične atrofije nego veoma općenite.

A na kraju, kao znak i primjer jedne pozitivne inicijative, i to posve specifične: Umjetnička galerija u Bolu na otoku Braču. To je malo mjesto težaka i ribara, ali usred punoga turističkog poleta; možemo ga, dakle, uzeti kao primjer turističke mikrourbanizacije, uzorne i u svakom drugom pogledu, ali da će nam postati uzorom i za problem umjetničke zbirke, nije se moglo očekivati. — Kako je došlo do toga? Posve ličnom inicijativom i upornim zalaganjem jednog sumještana, Ive Marinkovića. Za dvije ili tri godine oko 100 umjetničkih djela, nekoliko slika Ignjata Joba i Ljube Ivančića, mnoštvo skulptura Branka Deškovića... Dok je u Hvaru bio pokušaj sistem i kriterij »jadranskog ambijenta«, u Bolu se prišlo dvostrukom kriteriju: umjetnici sa Brača i svi oni koji su na Braču slikali tako da je došlo ne samo do napuštanja homogene atmosfere i tematike, nego i do neizbježnog spuštanja razine; ali to je detalj koji se uvijek može ispraviti. Za razliku od prethodnih primjera, vitalnost jednoga specifičnog (nadam se ne samo turističkog) interesa pokreće tu inicijativu uporno sve dalje i, nasuprot dvama prethodnim primjerima, bilo bi korisno istražiti, na planu socijalne psihologije, otkuda ta vitalnost zapravo dolazi, i može li se doista sveći na samo ličnu inicijativu jednog pojedinca?

Ali ne samo u ta tri navedena slučaja, ta bi socijalna psihologija trebalo da nam otkrije uzroke mnogih naših uspjeha i neuspjeha, i vjerujem da bi u tom slučaju »Plava knjiga« (koju je nedavno za probleme galerija i muzeja izdao Sekretarijat za prosvjetu i kulturu) bila posve drugačija: imala bi ne samo kvantitativne nego i kvalitativ-

ne »pokazatelj« i stvarnu dimenziju istraživačkog prodora u našu kulturnu situaciju, pa i onu naše komunalne decentralizacije.

Neobične ravnodušnosti, vidljive pa i nevidljive, razumljive ali i nerazumljive, dobile bi tako, možda, i svoja daljnja objašnjenja: zašto u našoj Republici, na primjer, nije došlo do nastanka nikakve umjetničke kolonije? Zašto jedna osobna inicijativa u Biogradu na moru nije naišla na neki jači odjek, a zbog čega se zamisao kiparske ljetne radionice, u dvorištu palače Farfogna u Trogiru, ugasila već u zametku? Zašto su tolika »umjetnička ljetovanja« u Rovinju rezultirala samo s nekoliko slika u Gradskom muzeju?

Stvarni odgovori na ta pitanja, i mnoga druga njima slična, ne bi ostali na površini naše samoupravne problematike.

uz izložbu

juraj dalma tinac i njegov krug

igor fisković

U proljeće ove godine priređena je u zagrebačkom Umjetničkom paviljonu velika izložba »Juraj Dalmatinac i njegov krug«, nesumnjivo kao jedan od značajnijih događaja našega kulturnog života posljednjih godina. Otvaranjem izložbe u znaku proslave stogodišnjice Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti njena Gliptoteka bilježi vrijedan uspjeh nakon višegodišnjih poslova da se javnosti na jednom mjestu omogući uvid u najosebujnije razdoblje staroga hrvatskog kiparstva na Jadranu.

Značenje priprema i vrijednost zahvata ostaju višestruki, ali je najvažnije da je izložba svojom preglednom cjelinom jedinstveni doživljaj svakom posjetiocu. Izloženi su odljevi četrdesetak umjetnina iz likovnog djela Jurja Matina Dalmatina i njegovog najistaknutijeg sljedbenika Andrije Alešija Dračanina, te nekolicine slabije poznatih ili neimenovanih kipara i graditelja, čiji radovi ovdje kao i u primorju tvore plastični okvir prostoru i vremenu rječite jačine Jurjevih ostvarenja.

Sagledavanju i uočavanju osnovnih i širih vrijednosti izložaka, pored njihova izbora, mnogo pridonosi znalačka i dinamična postava koju su zamislili arhitekti B. Magaš i V. Delfin. Oni su uskladili cjeline izložbenih prostora i gotovo sasvim izmirili u međusobnom odnosu objekte različite po vrsnoći i veličini a i umjetničkoj vrijednosti. A kako su izloženi odljevi tehnički dotjerani rezultati stručnog zalaganja G. Medveda i B. Sakača, riječ je zaista o rijetko važnoj izložbi, koja svojom cjelinom dostojno predstavlja stvaralačke domete likovnih umjetnika čija je djela okupila i pružila javnosti.

Pored toga značenje izložbe, usko vezano uz vrijedni zahvat obogaćivanja Gliptoteke, višestranu je i za same spomenike. Većina se njih nalazi na stoljetnim položajima, sasvim nezaštićeni od nepredviđenih nepogoda, koje su ih već i u pro-